

Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Erzincan University Journal of Social Sciences Institute

2021-14(2)- E-ISSN-2148-9289

**1929 DÜNYA EKONOMİK BUHRANININ TÜRKİYE'YE VE DİĞER ÜLKELERE
OLAN ETKİSİNİN İSTATİSTİK ANALİZİ**

Statistical Analysis of the Impact of the 1929 World Economic Depression on Turkey and
Other Countries

ERDEM YAVUZ

Doç. Dr. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü
Assoc. Prof. Dr. Erzincan Binali Yıldırım University, Faculty of Education, Department of Social Studies
Education

erdemyavuz_erz@hotmail.com

Orcid: 0000-0003-1011-4684

Atf/©: Yavuz, Erdem (2021). 1929 Dünya Ekonomik Buhranının Türkiye'ye ve Diğer Ülkelere Olan Etkisinin İstatistik Analizi, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 14, Sayı 2, ss. 377-390

Citation/©: Yavuz, Erdem (2021). Statistical Analysis of the Impact of the 1929 World Economic Depression on Turkey and Other Countries, *Erzincan University Journal of Social Sciences Institute*, Year 14, Issue 2, pp. 377-390

Makale Bilgisi / Article Information:

Makale Türü-Article Types : Araştırma / Research
Geliş Tarihi-Received Date : 23.11.2021
Kabul Tarihi-Accepted Date : 14.12.2021
Sayfa Numarası-Page Numbers: 377-390
Doi : 10.46790/erzisosbil.1027499

Notlar/Notes

Bu çalışma 17-21 Ekim 2018 tarihleri arasında düzenlenen 3. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Yazar(lar), herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Turnitin/Ithenticate/Intihal ile İntihal Kontrolünden Geçmiştir

Screened for Plagiarism by Turnitin/Ithenticate/Intihal

Licensed by CC-BY-NC ile lisanslıdır

1929 DÜNYA EKONOMİK BUHRANININ TÜRKİYE'YE VE DİĞER ÜLKELERE OLAN ETKİSİNİN İSTATİSTİK ANALİZİ

Statistical Analysis of the Impact of the 1929 World Economic Depression on Turkey and Other Countries

ERDEM YAVUZ

Öz:

Birinci Dünya Savaşı, savaşa giren ülkelere çok ağır maliyetler yüklemiş, ülkelerin ekonomik dengeleri değişmiş, sanayideki üretim düşmüş ve işsizlik artmaya başlamıştır. 1929 Buhranı olarak adlandırılan kriz, New York borsasının çöküşüyle başlamış, ABD ve Avrupa merkez olmak üzere diğer ülkeleri de olumsuz olarak etkilemiştir. 1929'da başlayan kriz, özellikle 1930'lu yılların sonuna kadar etkisini artırarak devam ettirmiştir. 1929 Buhranından doğal olarak Türkiye de etkilenmiştir. Bu çalışmada, 1929 Buhranı öncesi ve sonrası Türkiye başta olmak üzere ABD, Avrupa ve Balkan ülkelerinin bütçeleri ve kişi başına düşen millî gelirleri ele alınmıştır. Çalışmanın amacı, 1929 Buhranının Türkiye ve diğer ülkelere olan etkisini irdelemek ve karşılıklı olarak mukayese etmektir. Çalışmada arşiv kayıtlarından elde edilen resmî istatistik yıllıkları kullanılmış, metot olarak veri toplama yöntemi olan doküman incelemesi esas alınmıştır. Çalışmada, buhranın etkilerinin her ülkede aynı olmadığı, Türkiye'nin aldığı tedbirler sayesinde diğer ülkelere nispeten Türkiye'nin millî gelirin az gerilediği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: 1929 Dünya Ekonomik Buhranı, Millî Gelir, Türkiye

Abstract:

The First World War imposed heavy costs on the countries that entered the war, the economic balance of the countries changed, the production in the industry decreased and unemployment started to increase. The crisis, called the 1929 Depression, started with the collapse of the New York stock market and negatively affected other countries, including the USA and Europe. The crisis, started in 1929, continued to increase its impact, especially until the end of the 1930s. Turkey was naturally affected by the 1929 Depression. In this study, the budgets and per capita national incomes of the USA, European and Balkan countries and Turkey were discussed. The aim of the study is to examine and compare the effects of the 1929 Depression on Turkey and other countries. In the study, official statistical annuals obtained from archive records were used, and document analysis was taken as the basis. As a result, it was concluded that the effects of the depression were not the same in every country, and that Turkey's national income decreased at a lesser rate compared to other countries thanks to the measures taken.

Keywords: The Great Depression of 1929, World Countries, National Income, Turkey.

1. GİRİŞ

Globalleşme ile birlikte dönüşen dünya ekonomilerinin yaşadığı en önemli sorunlardan biri ekonomik krizlerdir. Kriz kelimesi “birden bire meydana gelen kötüye gidiş”, “büyük sıkıntı”, “buhran” ve “bunalım” gibi kelimelerle eş anlamlı olarak kullanılan bir kelimedir (Çapraz, 2001: 5). Ekonomik kriz ise para, sermaye, işgücü, mal ve hizmet piyasalarında ekonomik göstergelerde sürekli kötüleşme meydana getiren güven sarsılması şeklinde tanımlanmaktadır (Türkkan, 2006: 93). 1876 Sanayi İnkılabından itibaren dünya ekonomisi, sürekli ve dengesiz bir şekilde büyümüş ve Birinci Dünya Savaşı ile beraber ekonomiyle birlikte siyasî ve sosyal dengeler de sarsılmıştır (Bakırtaş ve Tekinşen, 2004: 83-100).

Dünya ekonomisi 1920’li yılların ortalarında, her ne kadar istikrarlı bir görüntü verse de Birinci Dünya Savaşı öncesindeki duruma göre çok daha hassas ve kırılgan bir yapı içerisine girmiştir. Bu dönemin en büyük özelliği, Avrupa ülkelerinin uluslararası borçlarının arttığı ve ABD’nin dünyanın en büyük alacaklı ülkesi haline gelmesidir (Kennedy, 1990: 330). Bu şartlar altında dünya ekonomilerinde meydana gelen ilk büyük kriz olan 1929 Dünya Ekonomik Buhranı patlak vermiştir. 1929 Buhranı, kısa sürede tüm dünyayı etkisi altına almış, siyasî, sosyal ve ekonomik gibi pek çok alanda etkisini hissetmiştir.

Bilhassa Dünya ekonomisinin ana denklemlerini oluşturan ABD ve İngiltere gibi ülkelerin 1929 öncesinde yaşamış olduğu mevcut mali sıkıntılar, büyük buhranın yaklaştığını anımsatmıştır. Her ne kadar iktisadî politikalar bağlamında birtakım önlemler alınsa da bu tedbirler yeterli olmamıştır. Ayrıca alınan tedbirlerin ulusal düzeyde kalması ve küresel ekonomiyi güçlü tutacak içerikler barındırmaması, buhranın oluşmasında önemli bir rol oynamıştır (Beaud, 2003: 196). Beynelmilel bağlamda birçok ülkeyi doğrudan etkileyen 1929 buhranının Sovyet Rusya’yı etkilememesi ise ayrıca dikkat çeken husus olmuştur.

Zira ekonomik buhran sonrası süreçte Sovyet Rusya’nın sanayi sektöründe yaklaşık üç kat büyüme göstermesi ve bununla birlikte işsizlik oranlarının %1’in dahi altına düşmesi (Gregory ve Stuart, 1995), dünya piyasaları için istisnai bir durum teşkil etmiştir. Ülkenin genel büyüme oranları da diğer ülkelere nazaran daha yüksek neticeler ortaya koymuştur ve söz konusu yıllarda iktisadî yapısı güçlü bir Sovyet Rusya’nın dünya ekonomisindeki etkisi fark edilmeye başlanmıştır.

1929 ekonomi buhranının Türkiye’ye etkisi ise birçok farklı alanda cereyan etmiştir ve özellikle tarım alanındaki yansımaları daha çetin olmuştur. Nitekim buhran sonrasında ziraat sektöründe görev ifa eden çoğu işletmeler kapanmaya başlamıştır ve tarım işiyle uğraşan pek çok aile de bu kaotik durumun neticesinde köylerden kentlere iş bulma beklentisiyle göç etmek durumunda kalmıştır (Metintaş ve Kayıran, 2016: 40).

Nihayetinde mevcut ekonomi buhranının etkileri tarımdan sanayi sektörüne ve hatta ülkelerin dış ticaretine kadar geniş bir alana yansımıştır. Bu çerçevede; nedenleri ve sonuçları bağlamında 1929 buhranını inceleyen ve istatistiki verileri üzerinde duran çalışmada, buhranın genel görünümünden Türkiye’ye yansımalarına kadar kavramsal hususlar detaylı düzeyde ele alınmıştır. Akabinde ise ilgili neticelerin istatistiki analizi yapılarak krizin gerek öncesi gerekse sonrası değerlendirilmiştir ve çalışmanın sonuç bölümünde bu bulguların tartışması yapılmıştır.

2. 1929 EKONOMİK BUHRANI: DÜNYA EKONOMİSİNİN GENEL GÖRÜNÜMÜ

Ekonomik krizlerin dünya genelindeki yansımaları incelendiğinde; Sanayi İnkılabı öncesi yaşanan ekonomik krizler ile Sanayi İnkılabı sonrası yaşanan ekonomik krizler arasında, sebepleri ve sonuçları açısından önemli farklar olduğu görülmüştür. Sanayi İnkılabı öncesi yaşanan krizler daha çok salgın hastalıklar, iklim koşulları, savaşlar, doğal afetler ve teknolojik geri kalmışlık gibi unsurlardan meydana gelmiştir. Sanayileşme çabalarından sonraki dönemlerde ise ekonomilerin en büyük problemleri istihdamın, üretim seviyesinin ve millî gelirin artırılması olmuştur (Küçükcalay, 2014: 545). Bununla birlikte, üretim faktörlerinin etkin kullanılması, para miktarının ayarlanması ve dış ticaret dengesinin sağlanması ekonomi alanının çözmesi gereken sorunların başında gelmiştir.

Sanayi İnkılabı sonrası yaşanan küreselleşme olgusu, ekonomik krizlerin yayılması açısından da belirleyici olmuştur. Dış ticaret, döviz transferleri, uluslararası finans hareketleri ve yatırımcıların spekülasyon davranışları nedeniyle birbirine entegre olmuş ülke ekonomilerinde krizler, hızla bir ülkeden başka bir ülkeye yayılabilmektedir (Tunay, 2016: 13). 18. yüzyılın sonlarında ve 19. yüzyıl boyunca iktisat biliminin tartıştığı temel konu ekonomide yaşanan dengesizliklerin sebepleriydi. İktisatçılar, mümkün olduğu kadar çok üretim yapılmasını ve bu üretimin karşılığında ise aynı miktarda tüketimin kaçınılmaz olacağını savunuyordu. Ayrıca para miktarı ise bu yüksek üretim ve tüketim düzeyini karşılayacak şekilde ayarlanmalıydı. Aksi takdirde talep yetersizliği ortaya çıkacak ve peşinden bütçe ve dış ticaret açıkları gibi yapısal sorunlar takip edecekti (Eğilmez, 2008: 57-62).

Nitekim tahmin edilen gerçekleşmiş; 19. yüzyıl başlarından itibaren uygulanan arz yanlı uygulamalar nedeniyle üretilen mallar satın alınmamış, işsiz sayısı artmış, dış ticaret daralmış ve ülke millî gelirlerinde önemli azalışlar ortaya çıkmıştır. Öte yandan 1920 yılı ve sonrasında ABD'de toprak alım satımlarının hızlanması ve ardından banka kredileriyle New York Borsası'nda hisse senetlerinin hareketlenmesi fiyatlarda ani dalgalanmalara sebebiyet vermiştir (Gözcü, 2013: 94). ABD'de bu gelişmelerin yaşanması diğer ülkeleri de etkilemiş ve zincirleme bir şekilde iflas eden ekonomiler birbiri ardına sıralanmıştır.

Diğer taraftan ülkelerin gelir dağılımlarında öne çıkan adaletsizlikler buhranı tetikleyen faktörler arasında yer almıştır ve bundan ötürü özellikle borsa piyasalarında krizin yaklaşması kaçınılmaz olmuştur. Örneğin ABD'de toplam nüfusun sadece %5'inin ülke gelirlerinin yaklaşık yarısına sahip olması, mevcut iktisadî dengesizliği gösteren bir parametre olarak dikkat çekmiştir. Krizlerle birlikte yüksek meblağlı harcamaların azalması ve yatırımların dibe vurması da ABD borsasını doğrudan etkilemiştir (Galbraith, 2009: 185).

Sanayi İnkılabı'nın etkisiyle makineleşmelerin hızlanması ise, üretim alanında büyük artışlara ortam hazırlamıştır. Bu eksende arz yönlü ekonominin toplumsal yapıya egemen olmasıyla birlikte tüketici beklentileri yeterince önemsenmemiştir ve krizin doğmasına neden olan bir muğlak süreç öne çıkmıştır (Yardımcı vd, 2017). Aynı zamanda küresel problem teşkil eden bir başka husus, teknoloji eksenli olarak vuku bulmuştur ve otomobil başta olmak üzere hayatı kolaylaştıran araçlara daha fazla eğilim gösterilmesi arz-talep dengesini doğrudan etkileyen bir süreci meydana getirmiştir. Netice olarak ekonomik buhran öncesi dünyanın geneline sirayet eden pratik yaşam beklentileri, iktisadî yapıları sarsan etkenler olarak hayat geçmiştir (Lange, 2007).

2.1. 1929 Buhranının Nedenleri

Esasen Birinci Dünya Savaşı yıllarında başlayarak 1929 yılına kadar devam eden gelişmelerin her biri ABD'de başlayıp zamanla dünyaya yayılan ekonomik krizin nedenleri arasında gösterilebilmektedir. Reel ve finansal sektörde yaşanan aksaklıklar, liberal politikalar, dış ticarete korumacı yaklaşımlar ve 1920'lerde ABD borsalarında başlayan spekülasyon atakları krizin en önemli nedenleri olarak sıralanabilir. Birinci Dünya Savaşı Avrupa ekonomileri için yıkıcı bir savaş olmuştur. Avrupa genç ve nitelikli işgücünün büyük bir bölümünü bu savaşta kaybetmiştir. Nüfusun azalması Avrupa ekonomisinin dengelerini bozarken; üretimin azalmasına ve yapısının değişmesine sebep olmuştur. İş gücü bağlamında yaklaşık %40 düşüş yaşanırken üretim yapısı tarım sektöründen demir, çelik sektörlerine ve silah sanayine kaymıştır (Küçükkalay, 2014: 550).

Mezkûr savaş Avrupa ekonomilerini mali ve finansal açıdan da zor durumda bırakmış, borçlanmayı ve bütçe açıklarını artırmıştır. Bu durum, başta ABD olmak üzere savaşa katılmayan ülkelerin tarımsal ürün ihracatının artmasına yol açmıştır. Savaşa katılan ülkelerin gıda, hammadde ihtiyacını karşılayan ABD'nin millî gelirinde iki kattan fazla artış gözlenmiştir. Aynı zamanda savaşan ülkelere borç vererek savaşın finansmanını da üstlenmiştir ABD ekonomisinde görülen olumlu şartlar, aşırı tüketimi (tüketim yarışı, tüketim çılgınlığı) ve bu ekonomik zenginlikten pay alma mücadelesini körüklemiştir. Tüketim artışına paralel üretimde de artışlar yaşanmış; bu malları üreten firmaların hisse senetleri değer kazanmıştır.

Birinci Dünya Savaşının sona ermesiyle Avrupa ülkeleri, ekonomide serbestliğe dayanan liberal politikaları terk ederek özellikle dış ticarete korumacı politikalara yönelmişlerdir. Savaştan çıkan

devletler gerek kendileri gerekse birlikler kurarak gümrük tarifeleri, kotalar ve döviz kısıtlamaları uygulayarak ekonomilerini canlandırmaya çalışmışlardır. Bunun yanında Avrupalı devletlerin tarımsal üretime yeniden katılmaları dünya piyasalarında tarımsal üretimin fazlaşmasına yol açmıştır. Böylece, tarım ürünleri fiyatlarında yüksek oranlarda düşüşler gözlenmiştir. Avrupa’da yaşanan bu gelişmelerin ardında ABD de hem dış ticarete hem de finans sektöründe korumacı politikalara başvurmuştur (Eğilmez, 2013: 58).

ABD’nin bu hamlesi dünya ticaretinde daralmaya yol açmıştır. Amerikan ekonomisi ürettiği malları, gelir dağılımının bozulması sebebiyle ortaya çıkan efektif talep yetersizliği nedeniyle, satamamaya başlamış, yurtiçi ve yurtdışı yatırımlarını düşürmek zorunda kalmıştır. Bu durum ülkedeki işsiz sayısının giderek artmasına yol açmıştır (Yardımcı vd, 2017: 251-254). Bu süreç, 1929 yılında gerçekleşen borsa spekülasyonu ile ekonomik yapının parçalanması ile sonuçlanmıştır. 1929 yılında patlayan bu ekonomik kriz dış ticaret politikaları ve finans piyasaları vasıtası ile tüm dünyaya yayılmıştır. Dünya ticaretinin daralması kıta Avrupası devletlerinin ve İngiltere’nin millî gelirlerinde ciddi azalmalar olmasına yol açmıştır. Ayrıca, ABD’nin savaştan çıkmış Avrupa devletlerine verilen kredileri kesmesi ve borçlarını geri istemesi Almanya, Avusturya ve Polonya gibi ülkelerde sermaye ve mevduat kayıplarına dolayısıyla bankacılık ve finans sektörünün çökmesine yol açmıştır (Küçükkalay, 2014: 557).

2.2. 1929 Buhranının Sonuçları

Yalnızca iktisadî değil sosyolojik bağlamda da dünya genelinde kalıcı etkiler bırakan 1929 krizi, ekonomik anlamda üretim düşüşü, şirket ve banka iflasları, işsizlik, millî gelir azalması gibi birtakım sonuçlarının yanında açlık yaşanması, intihar olaylarının artması, hırsızlığın yaygınlaşması gibi sosyal refahı bozucu olayların da sıklıkla görülmesine neden olmuştur. Bunalım yılları olarak adlandırılan 1929-1933 yılları arasında ABD millî geliri yüzde elliden fazla oranda azalmış, işsiz sayısı ise yaklaşık üç kat artmıştır. İşlerini elinde tutmaya başaran vatandaşların ise ücretlerinde ortalamada %40’ a yakın düşüşler görülmüştür (Buluş ve Kabaklarlı, 2010: 11).

Yaşanan kriz sürecinin en önemli etkileri ABD’ de görülmesine rağmen Avrupa da bu krizin olumsuz etkilerini doğrudan tecrübe edinmiştir. Aynı bunalım yıllarında Avrupa’da endüstriyel üretim, ülkelere ve sektörler göre farklılık gösterse de %30 ile %60 arasında gerileme göstermiş; dış ticaret hacmi 58 milyon dolardan 21 milyon dolara kadar düşmüş ve neredeyse 20 milyon kişinin işine son verilmiştir. Avrupa ülkeleri yaşadıkları bu krizi aşmak için tarımsal ürünler öncelikli olmak üzere gümrük vergilerini artırmak suretiyle korumacı ekonomik bir yapıyı tercih etmek durumunda kalmıştır.

Buhran sonrasında Avrupa ülkelerinde yabancı sermaye ile başa çıkabilmek için ise gümrük tarifelerinde değişimler yapılarak fiyatlarda artışlara gidilmiştir (Thurow, 1995: 26). Böylece ekonomi girdilerinin dengelenmesi için bir atılım gerçekleştirilmesi sağlanmıştır. Küresel doğrultuda ticaret sektörünü ve politika denklemlerini de etkileyen büyük buhran, diğer taraftan dünya genelinde bariz bir belirsizliğin egemen olmasına yol açmıştır. Buna karşın ülkelerin devreye koyduğu yapıcı politikalar sayesinde buhran sürecinin daha şiddetli neticeler ortaya koymasının önüne geçilmiştir ve ulusal sınırlar dâhilinde mücadeleler yürütülmeye başlanmıştır (Davis, 1975).

Üretim faaliyetlerinden fiyat dengelerine ve işgücü probleminde ticari açıklara kadar malî anlamda birçok sorunsal da doğuran 1929 Ekonomik Buhranı, Sovyet Rusya gibi istisnai durumlar dışında genel olarak birçok ülkede zorlu ekonomik koşullar meydana getirmiştir. Zira aşağı yönlü ticari eğilimin gerçekleşmesi ve bu doğrultuda hükümetlerin halklar karşısında giderek çaresiz duruma düşmesi, buhran sonrası yaşanan hadiseler arasında dikkat çekmiştir. Her ne kadar bazı hükümetler mevcut politikaları minvalinde işsizlik fonlarıyla geçici çözümler üretmeye çalışsa da uzun vadede sonuç alınamayacağı öngörülen bu girişimler karşılıksız kalmıştır (Heaton, 2005).

Büyük Buhran sonrasında ideolojik dönüşümler de yaşanmıştır ve özellikle dönemin Avrupa ülkeleri özelinde güçlü ekonomisiyle öne çıkan Almanya’da, faşizm hareketi hızlanmaya başlamıştır. Öyle ki kriz sonrasında işsizliğin yoğun bir şekilde artış göstermesi, özellikle işçi sınıfların komünizm hareketine geçmesine zemin hazırladığı için politikaya yön veren aktörler tarafından karşı hamlede bulunularak faşizm etkisi yaygınlaşmıştır (Tanilli, 2002). Bu sürecin ideolojik yansımaları ayrıca İtalya ve İspanya gibi ülkelere de sıçramıştır ve dolayısıyla faşizmin hareket alanını genişlemiştir. Ekonomik

buhranın elle tutulabilecek ve uzun vadede olumlu olarak değerlendirilebilecek neticesi ise merkez bankalarına yönelik alınan kararlar bağlamında olmuştur. Zira birçok ülkenin mevcut merkez bankalarına değer atfetmesi ve bu kurumların daha da güçlenmesiyle yeni bir süreç başlamıştır (Paya, 2013).

2.3. 1929 Buhranının Türkiye'ye Etkileri

Türkiye özelinde tarihsel süreç irdelendiğinde Cumhuriyetin ilk yıllarında ekonomi politikalarının millileştirme hedefiyle ve sermaye birikimini artırma amacıyla bir yol izlediği anlaşılmaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda var olan demiryollarının millileştirilmesine, yeni demiryollarının yapımına, altyapının kurulmasına ve sanayinin gelişmesi için adımlar atılmasına öncelik verilmiştir (Kazgan, 2013: 50). Fakat 1929 yılı itibarıyla Türkiye'yi de etkileyen küresel iktisadî kriz, ülke içi ekonomik sorunlarla birlikte durgunluk sürecini ortaya çıkartmıştır. Nitekim 1929 Buhranının Türkiye'ye üzerindeki etkileri, diğer Avrupa ülkelerine olan etkileriyle benzer çizgide seyretmiş, en üretken sektörü tarım sektörü olan Türkiye'de tarımsal ürün fiyatlarında görülen düşüşler, dış ticaret hadlerinin ülke aleyhine dönmesine neden olmuştur. Dolayısıyla bu durum, ülke ekonomisinin reel gelir kaybına uğramasına yol açmıştır.

Dünya genelinde fiyatların düşmesi ise, ülke içinde spekülâtif alım-satım yapan firmaların kapanmasına yol açmıştır. Üstelik kısa vadeli kredilerin kesilmesi borçların finansmanı konusunda firmaları zor duruma sokmuştur (Işık ve Duman, 2012: 85). Öyle ki fiyatların genel seviyesindeki yaşanan mevcut azalmalar, paranın piyasada dolaşma hızının yavaşlamasına yol açmıştır ve önceleri bu firmalarda ticarî sonrasında ise tüm ekonomiye yayılan genel bir durgunluğa sebebiyet vermiştir. Birinci Dünya Savaşından sonra dış ticarete korumacı politikaların yaygınlaşması, ülkelerin dış ticaret rejimlerinin değişmesine de sebep olmuştur. Bu bağlamda Türkiye, 1932 yılından itibaren mal takasına dayalı ikili ticaret anlaşmaları yapmaya başlamıştır.

Kliring sistemi denilen bu dış ticaret yönteminin ilk uygulaması Fransa ile olmasına rağmen en kapsamlı ticaret Almanya ile yapılmıştır. Bu durum, ticarete konu mallar açısından ihracatın yapısının değişmesine neden olmuştur (Kazgan, 2013: 57). 1930'dan itibaren TL'nin değerinin artırması, özellikle deflasyonist süreci hızlandırmıştır. TL'nin değerlendirilmesine rağmen, kliring anlaşması gereği karşılıklı mal ihracı-ithali yaptığımız Almanya'da ulusal paramız dünya ortalama değerinden daha düşüktür işlem görmek durumunda kalmıştır. Bu durum ihracatın da olması gerektiğinden daha düşük gerçekleşmesine zemin hazırlamıştır. TL'nin değerinin yükselmesinin avantajı ise yabancı para dış borç miktarında reel olarak azalışlara sebep olmaya başlamıştır.

Diğer taraftan tarım ürünlerinden alınan Aşar Vergisi, İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar ışığında 1925 yılında kaldırılmıştır ve sonrasında yani 1926 ve 1927 yıllarında vergi reformu adı altında çoğunluğu spesifik vergilerdenⁱⁱ oluşan bir dizi vergi uygulamasıⁱⁱⁱ yürürlüğe konulmuştur. Kriz öncesi başlanan vergi uygulaması ise ekonomide daraltıcı etkiye yol açmıştır ve 1929 Buhranının ortaya çıkardığı durgunluğu derinleştirmiştir. Bunalım yıllarında ise sırasıyla Buhran vergisi, Muvazene vergisi ve Hava Kuvvetlerine Yardım vergisi konulmuştur (Saraçoğlu, 2009: 138). Bu vergilerin konulmasındaki amaç olarak krizin devlet gelirlerini azaltmasını önlemek söz konusu olmuştur.

Bu durum, kişi başına düşen vergi yükünün artmasına sebep olduğu gibi geliri ve tüketimi azaltıcı etkilere olanak tanımıştır. Hükümet, konulan yeni vergiler ile bütçe gelirlerini arttırmış olmasına rağmen aynı zamanda durgunluğun derinleşerek sürmesine neden olmuştur. Ayrıca bunalım yıllarında konulan bu üç vergi, her ne kadar kriz yılları geride kalmış olsa da uzun bir süre daha devam etmiştir ve 1950 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. Nitekim Demokrat Parti hükümetiyle başlayan tek partili dönemle birlikte, Türkiye'deki vergi sisteminde yeni bir sürece girilmeye başlanmıştır.

1929 krizinin Türkiye'ye olan politik etkileri ise özellikle ilkesel bağlamda olmuştur ve devletçilik prensibinin güçlü bir biçimde benimsenmesine olanak tanımıştır. Zira özel sektör yatırımcılarının gerek bilgi birikimi gerekse sermaye anlamında henüz yeterli yetkinlik elde edememesi, muhalif söylemlere rağmen devletin kontrol mekanizması altında yürütülen bir ekonomi sistemi oluşturmuştur (Işık ve Duman, 2012: 88). Belirli bir süre devam eden bu sistem nedeniyle hem iç piyasada hem de yabancı sermayenin ülkeye girişinde bürokratik birtakım problemler meydana gelmiştir.

Her ne kadar 1929 Buhranının ülke ekonomisine etkileri ağır tahribatlar oluşturmuş olsa da bu kriz öncesinde güdülen politikaların değişmeye başlaması Türkiye ekonomisi için bir ayağa kalkış dönemini teşkil etmiştir. Özgür ve etkin sayılabilecek ekonomi dış politikasının güçlü bir biçimde uygulamaya konulması ve ayrıca bu politikalara dair korumacı bir yaklaşımın benimsenmesi, dış ticarete emin adımlarla ilerleyen bir Türkiye modelini öne çıkarmıştır (Özkardeş, 2016: 25). Söz konusu yıllarda dış ticaret açığı fazla olsa da diğer yandan ekonomik büyümenin hızla devam etmesi uzun vadede toparlanabileceği öngörülen bir iktisadî yapı izlenimi oluşturmuştur.

Bu duruma binaen Mustafa Kemal Atatürk'ün buhran sonrasında meclis kürsüsünden beyan ettiği ifadeler önemlidir. Nitekim 1930 yılında gerçekleşen bu konuşmanın da ortaya koyduğu gibi buhran sonrası alınan önlemler kalıcı tahribatların yaşanmaması için devreye girmiştir. Aynı zamanda hem tarım alanında hem de ekonominin diğer kalemlerinde dikkat çeken dünya buhranının yansımalarını bertaraf edebilmek için Gazi'nin tespit ve değerlendirmeleri yerinde olmuştur. Nitekim meclis konuşmasında yapılan uyarılardan da anlaşıldığı gibi uzun vadeli bir ekonomi politikasıyla krizlerin bir daha yaşanmaması adına harekete geçilmiştir. İlgili konuşmanın dikkat çeken içeriği ise şu şekildedir (Şahinkaya, 2005: 12):

“Değerli arkadaşlar, geçen yıl içinde karşı durmak zorunda kaldığımız büyük olay aynı zamanda bir millî para buhranıdır. Bu buhranı karşılamak için alınan önlemlerin olumlu olduğu görülmüştür. En önemli konu da ekonomik görüşe göre milletin uyanıklığı ve kendi yasama hakkına olan güvenidir. Meclis ve hükümet tarafından alınan önlemler, özellikle bu konuda birleşir. Bugün içinde bulunduğumuz durum mali ve ekonomik önlemlerin ve ölçülü davranmanın özenle sürdürülmesini gerektirmektedir. Özellikle tarım ile ilgili ülkelerde dünya çapında bir ekonomik buhran vardır. Bu buhran doğal olarak bizim ülkemizi de etkilemiş ve ağırlığını hissettirmiştir. Bu sıkıntı karşısında eşi görülmemiş çöküntü ve kurak yıllardan sonra, vatanımızın gösterdiği yaşam ve dayanma gücü ancak Türk Milletinin yapısındaki güç ve Büyük Millet Meclisi'nin önlemlerindeki uygunlukla açıklanabilir. Yıllardan beri alınan önlemlere önümüzdeki yıl daha geniş oranda ihtiyaç olacaktır. Çok tutumlu bir yönetim şeklinin ve özel bütün işlemlerimize etkinliği olması gerekmektedir.”

3. İSTATİSTİKİ VERİLERLE TÜRKİYE VE DÜNYA EKONOMİSİNİN KRİZ ÖNCESİ GENEL GÖRÜNÜMÜ

Bazı ülkelerin Dünya Ekonomi Buhranı öncesi, 1927-28 yıllarına ait olan ve Türk Lirası olarak kişi başına düşen millî gelirlerini gösterir mevcut tablo aşağıda yansıtıldığı gibidir (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi [BCA], 30.10.24.137.4.1):

Tablo 1. 1927-28 yılına ait Türk Lirası bazında ülkelerin kişi başına düşen millî gelirleri

ÜLKE	YIL	K. B. M. G
Belçika	1927-28	442
Fransa	1927-28	480
Almanya	1927-28	574
İngiltere	1927-28	784
Hollanda	1927-28	792
İsviçre	1927-28	737
Norveç	1927-28	669
İsveç	1927-28	554
Danimarka	1927-28	572
Litvanya	1926	152
Estonya	1927-28	202

ÜLKE	YIL	K. B. M. G
Letonya	1926	198
Finlandiya	1927-28	221
SSCB	1927-28	163
Polonya	1927-28	159
Çekoslovakya	1927-28	315
Avusturya	1927-28	297
Macaristan	1927-28	215
Bulgaristan	1926	101
Yugoslavya	1926	172
Romanya	1927-28	197
Türkiye^{iv}	1927-28	117
Japonya	1926	187
Cenubi Afrika İt.	1926	206
Brezilya	1927-28	90
Kanada	1927-28	1261
USA (ABD)	1927-28	1557
Avusturalya	1926	101

Yukarıdaki rakamlar ülkelerin kendileri tarafından tespit edilmiş rakamlardır. Bundan dolayı muhtelif ülkelerde tatbik edilmiş olan hesaplama usullerinin ne dereceye kadar birbirine benzediklerinin tespitine imkân olmamıştır. Netice olarak dünya buhranı ve fiyat düşüşünün, farklı ülkeler üzerinden millî geliri üzerine nasıl tesir ettiğini hesaplamak mümkün olamamıştır. Buna rağmen yukarıdaki tablo incelendiğinde kriz öncesi yıllarda ABD ekonomisinin genişlemesi, kişi başı millî gelirin dünya ekonomileri arasında birinci sırada olmasıyla anlaşılabilir. Özellikle Birinci Dünya Savaşına katılan ülkeler baz alındığında ABD hariç bir ülkenin kişi başına gelirin yüksek seviyelerde olmadığı görülmektedir.

Tablodan da anlaşılacağı üzere buhranın tesirleri farklı ülkelerde birbirinin aynı olmamıştır. Örneğin Türkiye'deki bütçe gelişimi konjonktür düşüşünü kısmen kapamıştır. Diğer ülkelerle mukayese edildiğinde Türkiye'nin aldığı ekonomik tedbirler sayesinde millî gelirin nispeten az gerilediği görülmektedir. Türkiye Konjonktür Servisine göre, Türkiye'de millî gelirin nominal değerinin % 28 oranında gerilemesi mukabilinde Almanya'da % 40 oranında bir gerileme görülmektedir. Bazı ülkelerdeki 1929 buhranı öncesi senelere ait bütçeleri ile kişi başına düşen millî gelirlerinin durumu şu şekildedir (BCA, 30.10.24.137.4.2):

Tablo 2. Bazı ülkelerin 1929 Buhranı öncesi yıllara ait bütçeleri ve kişi başına düşen millî gelirlerinin durumu

ÜLKELER	Millî Gelir Milyon TL	Devlet Masrafları Milyon TL	K.B.M.G. TL	Devlet Masrafları Kişi Başı TL	Masrafların Millî Gelire Oranı %
Almanya	36.500	10.400	574	163	29
Fransa	19.736	5.096	480	122	26
İngiltere	35.752	14.253	784	315	40

İtalya	9.389	3.422	229	81	36
Bulgaristan	576	134	101	23	23
Yunanistan	-	263	-	40	-
Yugoslavya	2.223	528	172	38	24
Romanya	3.500	584	197	31	17
Türkiye	1.600	280	117	20	18

Yukarıdaki tabloda temas edilen ülkelerin vergi sistemleri birbirine benzemediğinden ötürü bütçeye ait mevcut rakamların muhteviyatı başka olmakta ve böylece rakamların verdiği tarhı (eksiltme) noktasından mukayesesi kabil görünmemektedir. Devlet, belediye ve hususi idareler masrafları, hesapları kolaylaştırmak için bir arada gösterilmiştir. Bu noktadan da bir mukayese yapmak zordur. Zira ülkelerin idare-î hususiyeler ve belediyeler masraflarını yukarıda görülen bütçe rakamları aynı şekilde ithal edip etmedikleri belirlenememiştir. Dünya buhranından sonra millî gelir ve bütçelerde ise kuvvetli bağlamda tedenniler olmuştur. Devlet, idare-î hususiye ve belediyeler masraflarını millî gelir nispetinde düşmemiş olmasında bu teşkilatın millî gelirden kendilerine ayırdıkları hisseler, buhrandan önceki senelere kıyasla gittikçe artmıştır.

1926-1934 yılları arası Türkiye'nin de içinde bulunduğu Balkan ülkelerinin ve bazı büyük ülkelerin devlet bütçeleri yıllara göre aşağıda gösterilmiştir (BCA, 30.10.24.137.4.7):

Tablo 2. 1926-1934 yılları arası Türkiye'nin de içinde bulunduğu Balkan ülkelerinin ve bazı büyük ülkelerin devlet bütçeleri

Yıllar	Almanya		Fransa		İngiltere		İtalya		Polonya		ABD	
	Gelir	Gider	Gelir	Gider	Gelir	Gider	Gelir	Gider	Gelir	Gider	Gelir	Gider
	Milyon Mark		Milyon Frank		Bin Sterlin		Milyon Liret		Milyon Zloti		Milyon Dolar	
1926	6037.7	6561.9	41337	41297	805701	842355	21337	20932	2133.1	1971.8	4129.4	3493.6
1927	7113.6	7154.8	43297	42672	842824	838585	19836	19609	2768.5	2554	4042.3	3643.5
1928	7300.3	8375.8	47294	44059	836436	818041	20099	19717	3008.6	2808.4	4033.3	3848.5
1929	7730.4	8043.2	47780	47711	814970	829494	19897	19716	3030.7	3009.9	4117.9	3994.2
1930	8042.1	8162.6	50989	53597	857761	881037	20084	20980	2747.8	2809.7	3317.2	4219.9
1931	6442.3	6624.8	47705	53948	851482	851118	19033	23308	2262.1	2467.5	2121.2	5006.6
1932	5591.9	5735.1	43438	53468	827031	859310	17966	21904	2001.7	2244.1	2238.3	5306.5
1933	6024.3	6210.1	45646	50487	809379	778231	17790	24610	1869	2206.3	3116	7105
1934	6458.3	6458.3	48281	50163	791238	790442	17662	22276	2163.3	2184.6	3974.7	4486.6

Yıllar	Bulgaristan		Yunanistan		Yugoslavya		Romanya		Türkiye	
	Gelir	Gider	Gelir	Gider	Gelir	Gider	Gelir	Gider	Gelir	Gider
	Milyon Leva		Milyon Drahmi		Milyon Dinar		Milyon Ley		Milyon TL	
1926	6594.5	6784.8	-	9031.6	11606.3	11592.6	31224.2	28499.3	180.2	190
1927	6940.1	6695.9	10000.7	8690.5	11319.4	10983.3	36007.5	33136.7	203.5	194.5

1928	8228.5	7726.3	11232	8821.2	13796.3	11146.6	32767.8	35223.6	222	207
1929	10205	10449.2	19808.2	11300	15962.7	11817	36018.4	34607	224.1	220.4
1930	6436	8187.8	12797.9	12180.1	13312.9	12469.6	31155.2	31578.5	217.5	222.6
1931	5622	6567.5	12285.6	11864	10964.6	11529.7	27642.8	29797.2	165.2	186.6
1932	4894.1	5946.9	9974.6	9621.2	11323.2	11323.2	17484.2	18949.1	186.8	169
1933	5221.2	5221.2	7968	8291	10438.3	10438.3	18364	20360.6	170.5	170.5
1934	5649.6	5649.6	8668	9009	10171.2	10171.2	20452	20452	184.1	184.1

Kriz öncesi ve sonrası bütçe gerçekleştirmelerine bakıldığında, 1929 öncesinde İtalya ve ABD hariç genel olarak ülkelerin bütçe gelirlerinde bir artış görülmektedir. 1929-1933 arası bunalım yıllarında ise gelirlerde dalgalı bir seyir görülmekle birlikte trend azalış yönünde olmaktadır. Hatta Bulgaristan, Yunanistan ve Romanya gibi ülkelerin gelirlerinde %50'ye varan kayıplar göze çarpmaktadır. 1934 senesi tüm dünyada toparlanma yılı kabul olarak görmektedir. Bütçe gelirleri açısından nispeten artışlar bu yıldan itibaren ortaya çıkmıştır.

Bütçe giderleri açısından ise 1929 öncesinde İngiltere ve İtalya hariç bütün ülkelerin giderlerinde farklı oranlarda artış gerçekleşmiştir. 1929-1933 bunalım yıllarında ise İngiltere ve İtalya'nın bütçe giderleri artma yönünde seyretmiştir. Fransa, ABD ve Yugoslavya'da 1929 öncesi başlayan artış eğilimi devam ederken; Almanya, Polonya, Bulgaristan, Yunanistan, Romanya ve Türkiye'de bütçe giderleri kısılmıştır. Ülkelerin, bütçe gerçekleştirmelerin kıyaslanmasını daha sağlıklı yapabilmek ve krizin etkisini daha net görebilmek adına bütçe gelirlerinin bütçe giderlerini karşılama oranlarına bakmak gerekmektedir. Aşağıdaki tabloda ülkeler bazında gelirlerin giderleri karşılama oranı verilmektedir gösterilmiştir (BCA, 30.10.24.137.4.7):

Yıllar İtibariyle Bütçe Gelir/Bütçe Gider Karşılama Oranı						
Yıllar	Almanya	Fransa	İngiltere	İtalya	Polonya	ABD
1926	92.01	100.10	95.65	101.93	108.18	118.20
1927	99.42	101.46	100.51	101.16	108.40	110.95
1928	87.16	107.34	102.25	101.94	107.13	104.80
1929	96.11	100.14	98.25	100.92	100.69	103.10
1930	98.52	95.13	97.36	95.73	97.80	78.61
1931	97.25	88.43	100.04	81.66	91.68	42.37
1932	97.50	81.24	96.24	82.02	89.20	42.18
1933	97.01	90.41	104.00	72.29	84.71	43.86
1934	100.00	96.25	100.10	79.29	99.02	88.59

Yıllar	Bulgaristan	Yunanistan	Yugoslavya	Romanya	Türkiye
1926	97.20		100.12	109.56	94.84
1927	103.65	115.08	103.06	108.66	104.63
1928	106.50	127.33	123.77	93.03	107.25
1929	97.66	175.29	135.08	104.08	101.68
1930	78.60	105.07	106.76	98.66	97.71

1931	85.60	103.55	95.10	92.77	88.53
1932	82.30	103.67	100.00	92.27	110.53
1933	100.00	96.10	100.00	90.19	100.00
1934	100.00	96.21	100.00	100.00	100.00

Yukarıdaki tablo incelendiğinde, ABD menşeli 1929 Dünya Buhranının en çok etkilediği ülke yine ABD olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunalım yılları itibariyle incelendiğinde ABD’ de gelirlerin giderleri karşılama oranının %40'lara düştüğü görülmektedir. Diğer ülkelerle kıyaslandığında ABD ekonomisinin yaşadığı çöküntü, savaşın ekonomik etkileri ile uğraşan Avrupa devletlerinde çok daha fazladır. Türkiye açısından 1929 Buhranı mali ve finansal reformların hayata geçirilmesi ile daha az sancılı geçmiştir. Kriz öncesi ve sonrasında konulan vergiler bütçe gelirlerinin artmasına yol açmış; kişi başına düşen vergi yükünün artması pahasına, bütçe nispeten dengede tutulmuştur.

4. SONUÇ

Bilhassa ABD merkezli olarak ortaya çıkan 1929 krizi, tüm dünya ekonomilerine benzer şekilde Türkiye’de de durgunluk sürecini ortaya çıkarmıştır. Bu süreç, hem tarımsal ürün fiyatlarının düşmesi ve dış ticaret hadlerinin aleyhe dönmesi gibi dışsal etkenlerle hem de millileşme ve sanayileşme çabaları, altyapı harcamaları, yeni vergi uygulamaları ve iklim koşulları gibi içsel etkenlerle meydana gelmiştir. Dışsal ve içsel etkenler birleşince bireylerin satın alma güçleri düşerek tüketim de daralmış ve ekonomi kaçınılmaz biçimde durgunluk sürecine girmiştir.

Bu bağlamda 1920’lerden itibaren başlayan süreç Türkiye’de ekonomik dönüşüm yılları olma özelliği taşımıştır. Sanayi, bankacılık, inşaat, altyapı gibi sektörlerde yapılan harcamalar ve yeni kurumları faaliyete geçirme çabaları sermaye birikimini de beraberinde getirmiştir. Ekonomiyi dönüştürme çabalarının yanında uygulanan dış ticaret politikaları, para-kredi politikaları ve maliye politikaları; ayrıca Türkiye’nin dünya ekonomilerine büyük çapta entegre olamaması, 1929 Buhranının etkilerini kısmen de olsa hafifletmiştir.

20. yüzyılın en büyük ekonomik krizi olarak kabul edilen 1929 Buhranının ülkelerde sebebiyet verdiği işsizlik problemi ve üretimle ilgili sıkıntılar, aynı zamanda arz talep dengesizliğine de ortam hazırlamıştır ve bu anlamda uzun vadede güçlü iktisat politikaları belirleyemeyen ülkeler, buhranın etkisini daha fazla hissetmek zorunda kalmıştır. Nitekim Sovyet Rusya dışında neredeyse Avrupa’nın tüm ülkeleri buhrandan etkilenmiştir ve İngiltere, Almanya, Fransa gibi güçlü ekonomiler dahi iktisadî anlamda ciddi problemlerle karşı karşıya kalmıştır.

Sadece sanayi alanında değil tarım ve dış ticaret özelinde de tahribatlar oluşturan mevcut kriz, ideolojik anlamda da komünizm ve faşizmi karşı karşıya getirmiştir. Öyle ki İtalya, Almanya ve İspanya gibi ülkelerde komünizm hareketlerini bastırmak için faşizm eksenli politikalar devreye konulmaya başlanmıştır. Diğer birçok ülkede ise ekonomi alanına yön veren devleti politikalara bağımlı kalınarak özel sermayenin hareket alanı bir süreliğine kısıtlanmıştır ve diğer taraftan yabancı sermayelerin yatırım denetimleri sıklaştırılmıştır.

Türkiye’de ise Mustafa Kemal Atatürk yönetiminde alınmış olan ekonomiye dair tedbirler dâhilinde, 1929 buhranı sonrasında yaşanabilecek ağır yansımalar engellenmiştir. Hatta ülke ekonomisinin güçlü bir şekilde ilerleyiş kaydettiği yıllar da 1930 yılı ve sonrası olmuştur. Her ne kadar cari açık problemi gibi ticari problemler mevcut olsa da bu sıkıntıları bertaraf edecek adımlar da hızla atılmaya başlanmıştır.

REFERENCES/KAYNAKÇA

a) Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Ankara.

BCA, 30.10.24.137.4.7

BCA, 30.10.24.137.4.2

BCA, 30.10.24.137.4.1

b) Araştırma Eserleri ve Makaleler

BAKIRTAŞ, İ. VE TEKİNŞEN, A. (2004). "Dünya Savaşları ve Büyük Buhran Arasındaki Etkileşimin Ekonomi Politikası", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:12, Konya, s. 83-100.

BEAUD, M. (2003). Kapitalizmin Tarihi, Yordam Kitap, Ankara.

BULUŞ, A., KABAKLARLI, E. (2010). "1929 Ekonomik Buhranı İle Son Dönem Global Krizinin Karşılaştırılması". *Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırma Dergisi*, Cilt:10, Sayı: 19, Konya, s. 1-22.

ÇAPRAZ, N. (2001). Ekonomik Bunalımların Dünya'da ve Türkiye'de Yansımaları, Der Yayınları, İstanbul.

DAVIS J. S. (1975). The World Between The Wars 1919-.1939: An Economist's View, John Hopkins, University Press, London.

EĞİLMEZ, M. (2013). Küresel Finans Krizi, Remzi Kitabevi, İstanbul.

GALBRAITH, J., K. (2009). Büyük Kriz 1929, (Çev. Elif Nihan Akbaş), Pegasus Yayınlar, İstanbul.

GÖZCÜ, A. (2013). 1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve Türkiye, Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, İstanbul.

GREGORY, P. R., STUART, R. C. (1995). Comparative Economic Systems, Fifth Edition Houghton Mifflin Company, USA.

GÜNAY, T. (2016). İktisat Kriz ve Yenilik, Çizgi Kitabevi, Konya.

HEATON, H., (2005), Avrupa İktisat Tarihi, (Çev. M. Ali Kılıçbay ve Osman Aydoğmuş), Paragraf Yayınları, Ankara.

İŞİK, N., & DUMAN, E. (2012). "1929 Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Krizi'nin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri", *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:2, Sayı: 1, Çankırı, s.73-100.

İNANCIK, H. (2011). "Osmanlı Para ve Ekonomi Tarihine Toplu Bir Bakış", *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 17, Ankara, s. 9-36.

KAZGAN, G. (2013). Türkiye Ekonomisinde Krizler (1929-2009) Ekonomi Politik Açısından Bir İrdeleme, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

KENNEDY, P. (1990). Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri, (Çev. Birtane Karanakçı), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.

KÜÇÜKKALAY, A. M. (2014). Dünya İktisat Tarihi, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., Ankara.

LEWIS, B. (2000). Modern Türkiye'nin Doğuşu, (Çev. Metin Kıratlı), TTK Yayınları, Ankara.

LANGE, B. (2007). The Stock Market Crash of 1929: The End of Prosperity (Milestones in American History), Annotated Edition, Chealse.

- METİNTAŞ, M. Y., KAYIRAN, M. (2016). “1929 Dünya Ekonomik Krizinin Türk Tarımına Etkileri ve 1931 Birinci Türkiye Ziraat Kongresi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:23, Isparta, s. 23-33.
- MÜDERRİSOĞLU, A. (1994). “Kurtuluş Savaşının Malî Kaynakları”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt: 4, Sayı:13, Ankara, s. 27-53.
- ÖZKARDEŞ, L. (2016). “Cumhuriyetin İlk Yılları ve 1929 Ekonomik Buhranında Dış Ticaretin Yönetimi”, *Gümrük ve Ticaret Dergisi*, Sayı:6, s. 25-34.
- PAMUK, Ş. (2008). Osmanlıdan Cumhuriyete Küreselleşme, İktisat Politikaları ve Büyüme- II, Türkiye İş Bankası Yayınlar, İstanbul. .
- PAYA, M. M. (2013). Küresel Ortamda İktisat Politikaları, Türkmen Kitabevi, İstanbul.
- REINHART, C. M.,ROGOFF, K. S. (2020). Bu Defa Farklı Finansal Çılgınlığın 800 Yıllık Tarihi. (Çevirmen: L. Konyar), NTV Yayınları.
- SARAÇOĞLU, F. (2009). “1930-1939 Döneminde Vergi Politikası”, *Maliye Dergisi*, Sayı:157, Ankara, s. 131-149.
- ŞAHİNKAYA S. (2005). “Mustafa Kemal Atatürk’ün TBMM’nin Açılış Konuşmalarındaki İktisadi Temalar”, *Mülkiyeliler Dergisi*, Sayı. 249, Ankara, s. 9-48.
- TANİLLİ, S. (2002). Yüzyılların Gerçeği ve Mirası 20. Yüzyıl: Yeni Bir Dünyanın Arayışında. Adam Yayınları, İstanbul.
- TEZEL, Y.,T, Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-50) Yurt Yayınevi, Ankara.
- THUROW, L. (1995). A New Economic Game, (eds. C. Roe Goddard, John T. PasseSmith, John Conklin), International Political Economy: State Market Relations in The Global Order, Lynne Rienner Publishers, USA.
- TÜRKKAN, E. (2006). Ekonomik Kriz ve Güven Faktörü. Arıkan Yayım, İstanbul.
- YARDIMCI, M., İNCE, E., MUHAMMET R., EKİZ, R. (2017), 1929 Dünya Ekonomik Krizinin Sebepleri ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme, Ed. (Koç et al), in Dünden Bugüne Ekonomi Yazıları, Küv Yayınları, Kocaeli.

EXTENDED SUMMARY

One of the most important problems experienced by the world economies that have transformed with globalization is the economic crisis. The word crisis is a word used synonymously with words such as “sudden deterioration”, “great distress”, “depression” and “depression” The economic crisis, on the other hand, is defined as the loss of confidence that creates a continuous deterioration in economic indicators in money, capital, labor, goods and service markets. Since the Industrial Revolution of 1876, the world economy has grown continuously and unevenly, and together with the economy, political and social balances have been shaken with the First World War.

The First World War had important political, social and economic effects on the countries that directly entered its sphere of influence. Especially when viewed from the economic perspective; the economic balances of the countries changed, industrial production capacities decreased and unemployment rates started to increase significantly. The crisis, which took place in the aforementioned years and was published in the literature as the 1929 Depression, adversely affected many countries, especially the USA and Europe. One of the countries that fell under the influence of the depression was Turkey, which was in the Alliance bloc of the aforementioned war. So much so that there was a significant decrease in the prices of agricultural products in the country and the already critical conditions began to worsen. However, the new Turkish state, which was established with limited opportunities after long years of wars, sought ways to get out of the crisis with the least damage by taking some precautions in the years following the crisis. The current study created based on this framework; It has been prepared with the aim of reflecting the budgets and per capita national incomes of the USA, European and Balkan countries, mainly Turkey, before and after the 1929 Depression, with official statistical data. On the other hand, examining the effects of the depression on Turkey and other countries and comparing them comparatively constituted another aim of the study. In the data collection process of the study, in which the document analysis method was used, official statistical annuals obtained from archival records, which are primary sources, were applied. As a result, it was concluded that the effects of the depression were not the same in every country, and that Turkey's national income decreased at a lesser rate compared to other countries thanks to the measures taken.

The 1929 crisis, emerged especially in the USA, revealed the stagnation process in Turkey, similar to all world economies. This process had occurred both with external factors such as the decrease in agricultural product prices and the reversal of the terms of trade, and with internal factors such as nationalization and industrialization efforts, infrastructure expenditures, new tax practices and climatic conditions. When external and internal factors combined, the purchasing power of individuals decreased and consumption contracted, and the economy inevitably entered a recession process.

In this context, the process that started from the 1920s had the characteristic of being the years of economic transformation in Turkey. Expenditures made in sectors such as industry, banking, construction and infrastructure and efforts to put new institutions into operation brought along capital accumulation. In addition to the efforts to transform the economy, foreign trade policies, monetary-credit policies and fiscal policies, as well as Turkey's inability to integrate into the world economies on a large scale, alleviated the effects of the 1929 Depression, albeit partially.

The unemployment problem caused by the 1929 depression, considered to be the biggest economic crisis of the 20th century, also created an environment for supply-demand imbalance, and countries that could not determine strong economic policies in the long term had to feel the effects of the depression more. As a matter of fact, almost all European countries except Soviet Russia were affected by the crisis and even strong economies such as England, Germany and France experienced significant shocks.

In Turkey, heavy repercussions that could be experienced after the 1929 depression were prevented, within the scope of the measures regarding the economy taken under the rule of Mustafa Kemal Atatürk. In fact, the years when the country's economy made a strong progress were 1930 and later. Although there were commercial problems such as the current account deficit problem, steps were taken to eliminate these problems. As a result, as if giving advice from a calamity, economic policies were determined with the effect of the economic depression in question. Therefore, a profile of Turkey was formed, which had a strong guard against possible new crises.

SONNOTLAR

ⁱ ABD 1917 yılında savaşa katılmıştır.

ⁱⁱ Malların ağırlığı, sayısı, adedi gibi fiziki ölçüler üzerinden alınan vergileridir.

ⁱⁱⁱ 1926 yılında Bina vergisi, Arazi vergisi, Kazanç vergisi, Maktu vergi, Veraset ve İntikal vergisi, Elektrik ve Gaz vergisi, Eğlence Vergisi yürürlüğe girmiştir. 1927 yılında ise Muamele Vergisi ile ulaştırma sektörü üzerinden vergiler alınmaya başlanmıştır.

^{iv} Sözü edilen 1927-1928 yıllarında 1 Türk Lirası 1,96 - 1,97 ABD Dolarına karşılık gelmektedir (bkz: Yahya Sezai Tezel, Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-50) Ankara: Yurt Yayınevi, s.149).